

Олійник Леонід

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, начальник відділу
науково-методичного центру організації та провадження освітньої діяльності,
Національний університет оборони України,

м. Київ, Україна

ol33@ukr.net

Аксанов Тімур

старший науковий співробітник

науково-методичного центру організації та провадження освітньої діяльності,
Національний університет оборони України,

м. Київ, Україна

timaksanov@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КУРСІВ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

***Анотація.** На основі проведеного аналізу досліду впровадження дистанційної форми навчання у національній системі освіти і за кордоном визначено науково-теоретичне та методологічне обґрунтування створення та впровадження курсу навчальної дисципліни в системі дистанційного навчання для застосування у вищих військових навчальних закладах.*

***Ключові слова:** дистанційне навчання; курси навчальних дисциплін; інформаційні технології; освітній процес; комп'ютерні технології; здобувачі вищої освіти; викладачі.*

***Annotation.** The which is based on the analysis of the experience of distant from of tutoring the introduction in the national and international system of education, suggested the scientific theoretical and methodological substantiation of the creation and introduction of the educational course in the distant tutoring*

system from its application in the highest educational establishments.

Key words: *distance learning, courses of academic disciplines, information technology, educational process, computer technology, higher education students, teachers.*

Вступ. У продовж останніх десятирічь світове співтовариство охоплене процесом інформатизації, пов'язаного практично з усіма сферами людської діяльності, включаючи й освіту, перейшло у нову фазу свого розвитку – створення інформаційного суспільства. Завдяки новим та новітнім інформаційним технологіям виникла і відносно нова — дистанційна — форма навчання, яка синтезує, інтегрує, розвиває багаторічний досвід традиційної освітньої діяльності і започаткувала нову її форму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив той факт, що дистанційне навчання, яке почало активно розвиватися з 90-х років ХХ століття, сьогодні розглядається як один з найважливіших напрямків розвитку національної системи освіти. Досвід реалізації дистанційного навчання в Україні [1] і за кордоном [2] показав доцільність використання цієї форми навчання як у цивільній, так і у військовій сферах системи професійної освіти [2]. Впровадження у педагогічну практику ідей дистанційного навчання досліджують: В.Ю. Биков [3], Г.О. Козлакова [8], В.М. Кухаренко [9] та ін. Питанням організації освітнього процесу в системі дистанційного навчання у закладах вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних дослідників: І. Г. Блощинського [4; 5], П.І. Федорука [13], Б.І. Шуневича [14] та ін. Психолого-педагогічні аспекти дистанційного навчання досліджують Р.С. Гуревич [6], А.Й. Дерев'янчук [7], В.В. Олійник [10] та ін. Також слід відзначити дослідження провідних іноземних вчених в галузі організації дистанційного навчання: С. Гурі-Розенбліт [15], О. Петерс [16], Дж. Даніель, У.Макінтош, У. Діл [17].

Мета статті - розкрити теоретико-методичні основи функціонування курсів навчальних дисциплін в системі дистанційного навчання вищих

військових навчальних закладів

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати викладення проблеми, слід зазначити, що дистанційне навчання не може бути зовсім автономною системою, оскільки має ті ж цілі, що й очне, і засноване на державних стандартах, встановлених для тих чи інших спеціальностей, дисциплін. Дистанційне та традиційне навчання при однаковому змісті відрізняються формами подачі матеріалу, рівнем взаємодії викладача та слухачів. Методи, засоби, організація навчального процесу в дистанційній формі зумовлені специфікою застосованої технологічної основи (комп'ютерних телекомунікацій, комп'ютерних телекомунікацій у комплексі з друкованими засобами, компакт-дисками, кейс-технологіями тощо). Дистанційному та традиційному навчанню властиві одні й ті ж дидактичні принципи організації (науковість, системність і систематичність, активність, диференціація та інтегралізація тощо) Але в дистанційному навчанні ці принципи реалізуються за допомогою спеціальних способів, зумовлених самою специфікою дистанційного навчання та можливостями інформаційного середовища - Інтернет або ж її аналогом. Крім того, дистанційне навчання вбирає в себе кращі риси традиційних форм навчання і добре з ними інтегрується. Існує думка, що всі відомі форми навчання зіллються у перспективі в одну з перевагою характеристик сучасного дистанційного навчання, або ж щось схожого на нього.

Дистанційне навчання складається з чотирьох компонентів: традиційного навчання, комп'ютерного навчання, відкритого навчання, сучасних телекомунікації. Кожна з цих складових характеризується тими ж інструментами, що застосовуються у дистанційному навчання.

При цьому характерними рисами дистанційного навчання є: гнучкість, модульність, нова роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти, використання спеціалізованих технологій і засобів навчання та інше. Звідси для успішного функціонування системи дистанційного навчання необхідно

налагодити методичне, програмне, технічне, інформаційне, організаційне та інші види забезпечення.

Організація єдиної освітньої мережі курсів включає проблеми не стільки технічного плану, які за наявності фінансування досить просто вирішуються, скільки педагогічного, змістовного та правового. Зважаючи на комплексний характер вирішення проблеми, перш за все звернемося до питання концепції дистанційного навчання, яка повинна, на наш погляд, в більшій мірі стосуватися проблем педагогічних, ніж технічних чи правових. Проте педагогічні проблеми повинні вирішуватися не в абстрактному просторі безмежних можливостей, а з урахуванням конкретної бази напрацьованих технічних рішень та перспектив розвитку комп'ютерно-телекомунікаційних технологій. Відставання однієї із складових стане серйозним гальмом для просування в освітній процес всієї системи дистанційного навчання.

Безпосередня організація дистанційного навчання в різних системах освіти передбачає необхідність розробки ретельно продуманих педагогічних аспектів проблеми, напрямів організації процесу та визначення освітнього середовища, в якому передбачається функціонування конкретного курсу навчання. З метою ефективної реалізації визначених цілей освіти у цій сфері, цікавим є розгляд дидактичних можливостей та дидактичних функцій комп'ютерних телекомунікацій. Вже накопичений досвід застосування телекомунікацій показав, що окрім навчання, цей вид інформаційних технологій дозволяє широко використовувати їх і в інших сферах освітньої діяльності. Такі в короткому викладі, на наш погляд, дидактичні функції телекомунікацій, що обумовлені їх дидактичними властивостями.

Проектування курсів і організація процесу навчання в системі дистанційної освіти, як ми з'ясували раніше, має здійснюватися з урахуванням дидактичних та інших вимог, в основні з яких лежать принципи. Саме вони є теоретико-методологічною основою дистанційного навчання і включають рекомендації, які спрямовують педагогічну діяльність і загалом навчальний процес; визначають способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням

закономірностей, специфіки та умов навчально-виховного процесу; формують систему загальних і принципово важливих орієнтирів, що визначають зміст, методи, організацію навчання і способи аналізу його результатів.

Дидактика спирається переважно на такі принципи навчання як науковість, системність, зв'язок теорії з практикою, усвідомленість навчання, єдність конкретного й абстрактного, доступність, міцність знань, поєднання індивідуального й колективного. Названі принципи властиві як традиційній системі навчання, так їх необхідно дотримуватися і у дистанційному навчанні. Вони створюють концептуальний фундамент дистанційного навчання, формулюють системні вимоги до дистанційного навчання як цілісного явища, перебіг якого відбувається в рамках дидактичної системи, а їх чітке дотримання є обов'язковою умовою при розробленні курсів дистанційного навчання.

Принципом дистанційного навчання є принцип інтерактивності, що передбачає не тільки контакти слухачів з викладачами, опосередковані засобами нових інформаційних технологій, а й слухачів між собою. Досвід показує, що в дистанційному навчанні інтенсивність обміну інформацією між тими, хто навчається більша, ніж між слухачами і викладачем. Тому при практичній реалізації цього принципу, наприклад, під час проведення комп'ютерних телеконференцій, бажано повідомляти електронні адреси всім учасникам навчального процесу. Особливо цікавим є дискусії, або відгуки на події, виступи, статті, розгорнуті в інтерактивному просторі.

Принцип стартового рівня освіти. Ефективне навчання в системі дистанційної освіти потребує визначеного початкового обсягу знань, умінь, навичок. Наприклад, для якісної освіти кандидат на навчання повинен знати наукові основи самостійної навчальної праці, мати навички роботи на комп'ютері, необхідне апаратно-технічне забезпечення для виходу в інтернет, мінімальні навички роботи у мережі. Рівень попередньої підготовки слухача має враховуватися при розробці певних розділів курсів.

Принцип індивідуалізації. Для реалізації цього принципу у навчальному процесі в системі дистанційного навчання необхідно проводити вхідний і

поточний контроль. Вхідний контроль дає змогу не тільки складати індивідуальні плани навчання, а й проводити, якщо треба, попередню підготовку з метою надання початкових знань і умінь, яких йому бракує. Поточний контроль допомагає коригувати індивідуальні плани.

Принцип ідентифікації полягає в необхідності контролювати самостійність навчання. Ідентифікація роботи слухачів — частина загальних заходів з метою запобігання фальсифікації. Контроль самостійності під час виконання тестів, рефератів та інших контрольних заходів може здійснюватися, крім очного контакту, за допомогою різних технічних засобів. Наприклад, ідентифікувати особистість на іспитах можна за допомогою відео конференцзв'язку.

Принцип педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій, як провідний педагогічний принцип, потребує педагогічного оцінювання кожного кроку проектування, створення й організації курсів. Використання інтернету не повинне бути єдиною технологією. Необхідне розумне поєднання різних засобів дистанційного навчання — друкованих матеріалів, навчальних матеріалів на серверах, електронних носіях інформації, комп'ютерного відео конференцзв'язку тощо.

Принцип пріоритетності педагогічного підходу при проектуванні курсів. Проектування необхідно починати з розроблення теоретичних концепцій, створення дидактичних моделей тих явищ, які передбачається реалізувати.

Принцип відповідності навчальних технологій моделям дистанційного навчання. У процесі становлення системи дистанційного навчання можуть з'явитися і нові моделі, що у разі потреби мають бути включені в освітній процес. Прикладом таких нових моделей стануть об'єктно-орієнтовані чи проектно-інформаційні моделі. Як організаційні форми навчання в цих моделях будуть використовуватися комп'ютерні конференції, телеконференції, інформаційні сеанси, телеконсультації, проектно-пошукові роботи, прикладні дослідження тощо.

Принцип мобільності навчання полягає у створенні інформаційних мереж, баз і банків даних та знань для дистанційного навчання, що допомагають

слухачеві коригувати, доповнювати свою освітню програму за відсутності відповідних можливостей ВВНЗ.

Принцип гарантування безпеки інформації що циркулює в системі дистанційного навчання. Особливо це питання є важливим для військового навчання. Необхідно передбачати організаційні та технічні способи конфіденційного збереження, передачі й використання даних з обмеженим доступом, що циркулюють у процесі навчання, забезпечити їх збереження, передачу і використання. Ці відомості можуть стосуватися як змісту і процесу навчання, так і мати особистий характер.

Розглянуті нами принципи відображають специфіку цієї форми навчання і є основою для розробки концептуальних засад курсів дистанційного навчання, вибору форм та методів організації та проведення освітньої діяльності.

Реалізація процесу навчання здійснюється за допомогою певних методів. У дистанційному навчанні, як і у традиційному, використовуються п'ять загальнодидактичних методів навчання, а саме: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад, евристичний і дослідницький. Ці методи охоплюють всю сукупність педагогічних прийомів взаємодії викладача і слухачів.

На рівні навчальних дисциплін при вивченні того чи іншого матеріалу загальнодидактичні методи в системі дистанційного навчання реалізуються через безліч прийомів, кожний з яких становить конкретну дію, спрямовану на досягнення часткової мети, і виконується за допомогою різних дидактичних засобів. Із прийомів, що використовуються у традиційній дидактиці, для дистанційного навчання можуть бути рекомендовані: демонстрація, ілюстрація, пояснення, розповідь, бесіда, вправа, розв'язання задач, заучування навчального матеріалу, письмові роботи, повторення. Аналіз діяльності освітніх установ за кордоном показав, що при дистанційному навчанні на сучасному етапі широко використовуються інформаційно-рецептивний і репродуктивний методи у поєднанні з проблемним.

Особливого значення набуває вирішення проблеми визначення та вибору

засобів дистанційного навчання, в яких зосереджується педагогічно опрацьований зміст навчання. Один і той же матеріал може бути представлений кількома різними засобами навчання, кожен з яких має свої дидактичні можливості, переваги та недоліки. Викладач повинен знати ці можливості, вміти розподіляти навчальний матеріал за різними засобами, формувати з них комплект засобів навчання як систему носіїв навчальної інформації, призначену для розв'язування сукупності дидактичних завдань. Звичайно, далеко не всі з представленої нижче переліку засобів навчання доступні в сьогоденних реаліях, проте рух до максимального використання якомога більшої їх кількості має і обов'язково буде відбуватися.

При розробці курсу викладачеві надається право вибору організаційної сторони навчання, форми (чи виду) занять. Разом з тим є і деякі суттєві особливості, врахування яких є обов'язковим. Наприклад, однією з негативних характеристик дистанційного навчання, про яку найчастіше згадують, є відсутність "живого" спілкування викладача і слухача, що нібито знижує якість навчання. У перспективі при поліпшенні технічних можливостей засобів телекомунікації все частіше буде використовуватися синхронне дистанційне навчання, у якому можливе спілкування як між викладачем і слухачами, так і між слухачами в реальному режимі часу.

До вебресурсів навчальних дисциплін (програм), які необхідні для забезпечення дистанційного навчання можуть містити: методичні рекомендації щодо їх використання, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо; документи планування освітнього процесу; відео- та аудіозаписи лекцій, семінарів тощо; мультимедійні лекційні матеріали; термінологічні словники; практичні завдання з методичними рекомендаціями щодо їх виконання; віртуальні лабораторні роботи з методичними рекомендаціями щодо їх виконання; віртуальні тренажери з методичними рекомендаціями щодо їх використання; пакети тестових завдань для проведення контрольних заходів, тестування з автоматизованою перевіркою результатів, тестування з перевіркою викладачем; ділові ігри з методичними

рекомендаціями щодо їх використання; електронні бібліотеки чи посилання на них; бібліографії; дистанційний курс, що об'єднує зазначені вище вебресурси навчальної дисципліни (програми) єдиним педагогічним сценарієм; інші ресурси навчального призначення [12, с. 123–124].

Для дієвості тестового контролю необхідно ввести автоматизовану систему перевірки знань, метою якої є уніфікація процесів, пов'язаних з підготовкою до перевірки знань шляхом тестування. В процесі функціонування автоматизованої системи перевірки знань формується база даних: питання, варіанти відповідей, критерії оцінювання та результати тестування [11, с. 154].

Треба зазначити, що для підготовки курсів дистанційного навчання недостатньо механічного перенесення традиційних курсів в електронну версію і переслати її за допомогою електронної пошти тим, хто навчається. При цьому погано враховуються (чи не враховуються зовсім) дидактичні властивості та функції комп'ютерних телекомунікацій, насамперед інтерактивність, а головне — дидактична сутність освітнього процесу.

Висновки. Отже, створення вищим військовим навчальним закладом власних інтегрованих інформаційних структур зменшує часові, просторові, фінансові обмеження щодо поширення інформації та суттєво сприяє розвитку системи військової освіти. Разом з тим можливо стверджувати, що розроблення курсів дистанційного навчання — більш трудомістке завдання, ніж створення нового підручника чи навчального посібника, оскільки потребує детального опрацювання дій викладача і слухачів у інформаційно-предметному середовищі.

Список використаних джерел

1. Абакумова О. О. Філософська рефлексія феномена дистанційної освіти: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 20 с.
2. Баришполець О. Т. Медіаосвіта: закордонний досвід. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2016-03/124-133.pdf> (дата звернення:

12.05.2025).

3. Биков, В. Ю. Дистанційний навчальний процес: Навч. посібн. / За ред. В. Бикова та В. Кухаренка. Київ : Міленіум, 2005. 292 с.

4. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2015. Випуск 3. С. 15-34.

5. Блощинський І. Г., Яремчук І.А., Олійник Л. В. Електронний навчальний посібник як засіб ефективного забезпечення дистанційного навчання у закладах Державної прикордонної служби. Нові технології навчання. Київ, 2012. Випуск 71. С. 122-127.

6. Гуревич Р.С. Сучасні інформаційні засоби навчання / Гороль П.К., Гуревич Р.С., Коношевський Л.Л. та ін. Навч. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 536 с. URL: http://ito.vspu.net/el_ppz/files/Konoshevskiy/sitn.pdf. (дата звернення: 12.05.2025).

7. Дерев'янчук А. Й., Чопа Д. І., Олійник Л. В. Підхід до створення програмних засобів для вивчення військово-технічних дисциплін. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. Київ, 2012. №1. С. 69-72.

8. Козлакова Г.О. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: Монографія. АПН України. Ін-т вищ. освіти. Київ : ВЦ «Просвіта», 2002. 233 с.

9. Кухаренко, В. М. Дистанційне навчання. Енциклопедичне видання: навч.- метод. посібник / АПН України; Інститут інформаційних технологій і засобів навчання. Київ : Редакція «Комп'ютер». 2007. 127 с.

10. Олійник, В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект: навч. посіб. Київ : ЦППО, 2001. 148 с.

11. Олійник Л. В. Контролювання знань курсантів з використанням тестових методик в межах кредитно-модульної системи оцінювання. *Військова освіта*. Київ, 2005. № 2(16). С. 151–158.

12. Салкуцан С. М., Паламар М. І., Олійник Л. В., Організація освітньої

діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ, 2021. 208 с.

13. Федорук П. І. Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі Військова освіта 2 (44), 2021 164 інтелектуальних Інтернет-технологій: автореф. дис... д-ра техн. наук: 05.13.06. НАН України, Ін-т пробл. мат. машин і систем. – Київ : 2009. 37 с.

14. Шуневич, Б. І. Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки : монографія. Київ : Київський ун-т, 2005. 365 с.

15. Guri-Rosenblit S. Distance education and e-learning: Not the same thing. *Higher Education*. – 2005. – № 49(4). – P. 467–493. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.mendeley.com/catalog/distance-education-elearning-not-same-thing> . (дата звернення: 12.05.2025).

16. Peters O. Distance Education in Transition. Developments and Issues. (5. revised, extended and updated edition). 2010. 286 pp. asfvolume5_5_ebook.pdf .

17. Daniel J. S., Mackintosh W., & Diehl W. C. (2007). The mega-university response to the moral challenge of our age. In M. G. Moore (Ed.), Handbook of distance education. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 2nd ed. P. 609-620.